

Вл. II 623/a

Засебни отисак

СЕМИНАР ЗА АРБАНАСКУ ФИЛОЛОГИЈУ
SÉMINAIRE DE PHILOGIE ALBANAISE

АРХИВ
ЗА
АРБАНАСКУ СТАРИНУ, ЈЕЗИК И
ЕТНОЛОГИЈУ

УРЕДНИК
Х. БАРИЋ
ПРОФ. УНИВ. У БЕОГРАДУ

КЊИГА II, СВ. 1.

БЕОГРАД — BEOGRAD

1924

Садржај II. књиге, I. св.

Страна

Расправе и грађа:

<i>M. Kos</i> : Draške privatno-pravne listine v 13. stoletju	1
<i>Др. М. Косџић</i> : Прилози историји српско-арбанаског устанка 1689.—1690. г.	11
<i>K. Oštir</i> : Illyro-Pelasgica	21
<i>Др. П. Колендић</i> : Документи о Андрији Алешију у Трогиру	70
<i>X. Барућ</i> : Етимолошки и граматички прилози	79
<i>R. Nahtigal</i> : Luk. XV 11—32 v prevodu bratov Anastasija in Spyridona Tsellio (Tsel'о) iz Argyrokastra	89
<i>P. Skok</i> : Slave et Albanais	107

Ситнији прилози:

<i>M. Premrou</i> : Pepel iz l. 1631.	127
<i>X. Барућ</i> : Пињал Краљевића Марка	131
<i>Гл. Елезовић</i> : Једна религиозна буквица муслиманских Арнаута	133
<i>P. Skok</i> : ùgič en monténegrin	134

Критика:

<i>Д. Анастасијевић</i> : Златарски В. Н., Мамѣрениятъ въ Албания надписъ съ името на Българския князь Бориса-Михаила; <i>Slavia</i> II 1 (Праг 1923) 61—91	137
<i>П. Шобајић</i> : А. Јовићевић, Малесија (XV књ. „Насеља и порекло становништва“ Срп. Етног. Зборник XXVII том)	142
<i>Др. С. Стефановић</i> : Maximilian Lambertz. <i>Zwischen Drin und Vojusa</i> , Märchen aus Albanien, herausgegeben und übersetzt von — Verlag der Wiener graphischen Werkstätte. Leipzig-Wien 1922	146
<i>St. Stanojević</i> : N. Jorga, <i>Brève histoire de l' Albanie et du peuple albanais</i> . (Publications de l' Institut pour l' étude de l' Europe sud-orientale.) Bucarest. 1919. 68. 8 ^o	150
<i>H. Barić</i> : N. Jokl, Albaner in: Reallexikon der Vorgeschichte unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter, hgg. von Max Ebert, Berlin, Walter de Gruyter & Co., I. Band, Ie. Lief. 1924, S. 84—94	151

Ms. 1762.3/a

Luk. XV 11—32 v prevodu bratov Anastasija in Spyridona Tsellio (Tsel' o) iz Argyrokastra.¹

(Iz Kopitarjeve delavnice).

V razpravi o elbasanskem pismu in pismenstvu na njem sem na str. 177 tega Arhiva (knj. I, sv. 1—2) mimogrede omenil po Jahrbücher der Literatur Bd. 46, str. 103, da sta dva nekdanja Dositejeva učenca, v naslovu imenovana brata, Anastasij in Spyridon Tsellio iz Argyrokastra prevedla za Kopitarja, čegar znanstveno zanimanje se je tedaj že tudi dejanski razširilo preko vsega Balkana, pričo o izgubljenem sinu (Luk. XV 11—32), katero je Kopitar potem l. c. v svoji transkripciji tudi natisnil. Ker vemo, da je Kopitarjevo znanstveno zanimanje o balkanskih jezikih povzel in nadaljeval tako isto veliki učenjak, njegov učenec Miklošič, ki je postal tako celo šele pravi ustvaritelj albanologije, je zadeva gori omenjenega prevoda zanimiva že s stališča zgodovine albanologije, mogoče pa jo je premotriti tudi še s širšega vidika. Prevod priče se je namreč ohranil v Kopitarjevi zapuščini, ki je prešla v last ljubljanske lycealne (študijske) knjižnice, tudi v konceptu, in sicer kar v treh rokopisnih izvodih na treh polupolah in v glavnem v dvojni povsem različni grafiki, kakor se zdi, s Kopitarjevimi popravki, a tretji zopet različni grafični zapis istega prevoda priče predstavlja natis v Jahrbücher. Rokopis zadnjega menda ni ohranjen. Prevod priče s svojimi raznimi zapisi je moral biti narejen ali bolje redigiran in prepisovan pod neposrednim vplivom in vodstvom Kopitarjevim, pa nam omogočuje vpogled v njegovo delavnico in šolo, iz katere je izšel, kator znano, tudi Vuk Karadžić. Idejo Vukove grafike, kateri je bil duševni oče, je hotel Kopitar² izvesti tudi za južnoslovanske sosedje, Albance in Romune, a praktično njeno izvršitev je pokazal ravno v Jahrbücher l. c. Za albanščino je bilo to tem bolj mogoče, ker o kaki urejeni grafiki za njo posebno tedaj še ni moglo biti govora, pa Kopitar tudi z grafiko n. pr. latinskih misionarjev, kakor je razvideti l. c., str. 104, ni bil zadovoljen.

¹ O imenu Tsel' o gl. doli.

² O razmerju med Kopitarjem in Vukom gl. sedaj L. Stojanović, Život i rad Vuka S. Karadžića. Beograd 1924.

Ideje o enotnem in racionalnem grafičnem izražanju slovanskih glasov, ki so se tako klasično udejstvile v Vukovi grafiki in ortografiji in ki so našle svoj odmev v poizkusih Metelka in Danjka za Slovence ter Kopitarja samega za Albance in Romunce, je Kopitar gojil in izrazil že rano, ko je bil še v Ljubljani pri Cojzu tajnik, v „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (Laibach 1808)“. Tam pravi str. XXII—XXIII: „Nichts ist einfacher und einleuchtender, als die Theorie der Buchstabenschrift: *Analysire das Wort* (den articulirten Menschenschall) *bis auf seine einfachen Bestandtheile*, (Elemente) *und jeden gefundenen solchen einfachen Bestandtheil stelle durch ein eigenes Zeichen dar* . . . Nicht *alle*, aber doch bei weitem die *meisten* einfachen Töne sind in allen Sprachen die *nähmlichen*: es wäre daher eine grosse Erleichterung des gegenseitigen Verkehrs im Menschengeschlechte, wenn für diese, allen Sprachen gemeinschaftliche *Töne* auch gemeinschaftliche *Darstellzeichen* beliebt würden: so auch für die nur *einigen Sprachen* gemeinschaftlichen Töne, wenigst in *diesen* Sprachen die nähmlichen Zeichen u. s. f.; für *eigenthümliche Töne* aber wohl auch *eigene Zeichen*“.² Tej teoriji so faktične razmere na polju slovanske grafike naravnost nasprotovale, bodisi glede izraževanja enega glasu po le enem znaku (prim. slovensko bohoričico); bodisi glede enakega izraževanja istega glasu v različnih slovanskih pismenstvih, ki uporabljajo latinsko abecedo. Ne le da imajo, pravi Kopitar str. XXVI, Slovani na Kranjskem eden, v Dalmaciji drug, na Hrvaškem tretji, na Češkem četrti, na Poljskem peti in na Lužiškem šesti sistem pisanja, „noch mehr, in *Dalmatien selbst* z. B. schreibt ein *Dellabella* auf eine Weise, ein *Voltiggi* auf eine andere, und *noch andere* wieder anders!“ To ga boli: „Diese unselige, in der *Isolirtheit* der *ersten* Schreibemeister gegründete, Discordanz ist jedem Slavenfreunde ein Ärgerniss“ (str. XXVII): Zato trdi: „Die Wichtigkeit und Nothwendigkeit einer gleichförmigen Orthographie ist einleuchtend. . . Nur einen *verständigen* und *kraftvollen Anführer* — und auch *diese* Anarchie verschwindet“ (str. XXVIII). Razprto je tiskano tudi zadnje tako že pri Kopitarju.

V zanimanju za Balkan in v ideji izraževanja slovanskih posebnih glasov s posebnimi znaki je imel Kopitar med Slovenci že znamenitega in še do danes vse premalo uvaževanega predhodnika I. Popoviča, ki ga imenuje str. XLV „der gründlich gelehrte Cillejer *Popovitsch*“ in čegar življenjepisu po I. Navratilu je dal tudi Miklošič mesto v „Slovenskem berilu za osmi gimnazijalni razred“ (Izdal dr. Fr. Miklošič.

² Razprto tiskano že pri Kopitarju.

Na Dunaju 1865, str. 134—137).¹ Popovičeva življenjska, v znanih „Untersuchungen vom Meere“ (Frankfurt-Leipzig 1750, str. XVII) izražena želja je bila „dass ich (mit einem Gehülfen) auf einige Jahre, in demjenigen Striche von Europa, der von Österreich aus auf der einen Seite bis zum Euxinischen See, auf der andern zum Adriatischen Meerbusen reicht nach meiner Willkühr herum reisen könnte“. K temu pripominja Kopitar (str. XLV): „O ewig Schade, dass dieses Vorhaben durch die Indolenz und Gleichgültigkeit der Zeitgenossen vereitelt wurde: Popovitsch's Antrag, und zugleich die Beglaubigung seiner hohen Fähigkeit zu einem solchen Unternehmen, steht in seinen Untersuchungen vom Meere: aber es fand sich Niemand, der ihn unterstützt hätte: Popovitsch war arm. — Um wie viel weiter wären wir jetzo — in der Kenntniss dieses Schauplatzes der mittlern Geschichte, in jeder Rücksicht!“ V prvem pismu Dobrovskemu z dne 30. marca 1808 iz Ljubljane (Pis'ma Dobrovskago i Kopitara str. 6) pa sporoča Kopitar med dr. še „der Curiosität wegen das Alphabetum Venedicum aus Popovizh's Papieren“, o katerih govori tudi v gramatiki l. c. in iz katerih se razvidi, kakor pravi, da je Popovič za posebne slovanske glasove sprejel posebne pismene znake. V Pis'ma str. 7 še pristavlja: „Man sieht, dass es nur eine erste Idee ist.“ Popovič govori o takih posebnih znakih, s katerimi naj bi se obogatila latinska abeceda, že v „Untersuchungen“ str. XVIII, XXXIV sl., toda v razmotrivanju o načinu in pomenu Popovičevega predhodništva in Kopitarjevega prejemništva glede označenih znanstvenih idej, balkanologije in racionalne grafike, se tu ne morem dalje vpuščati, ker tu tudi ni mesto za to. Gotovo pa zasluži Popovič i v tem okviru posebno pozornost in poseben podroben študij, ker ne more biti dvoma, da sega na jugu neka duševna vez od Kopitarjevega učenca in Jagičevega učitelja Miklošiča ne samo do Kopitarja, ampak še preko njega do Popoviča.

Na gori omenjenih treh rokopisnih polupolah s prevodom priče o izgubljenem sinu, ki jih hočem na podlagi njihove medsebojne odvisnosti imenovati *A—B—C*, med tem ko bom Kopitarjevo natisnjeno transkripcijo označeval z *D*, stoji v podpisu povsodi ime bratov Tsellio, in sicer na *A* grški Ἀναστάσιος καὶ Σπυρίδων Ζέλλιον ἐξ Ἀργυροκάστρου, napisano z običajnimi ligaturami, ki so se rabile tedaj tudi v tisku. Na *B* in *C* je podpis nemški z latinskimi črkami, na *B* „Anastasios et Spyridon Tzellio aus Argyrokastron“, a na *C* „Anastásius et Spyridon

¹ Jagičev kratki obris v Istorija slav. filol. str. 177—8 ne sloni na kakih novjših podrobnih študijah. Neki moj graški slušatelj se je zavzel svoj čas za to, ali mu je vojska prekinila delo.

Tzélyo, Argyrokastriten“. Zadnjima dvema podpisoma je pridodana pripomnja, na *B* s svinčnikom (od roke podpisa na *A*?) „heißt *καλός, φρόνιμος*“, na *C* z istim črnilom in najbrže tudi isto roko, ki je napisala podpis, toda z nemško pisavo, „Der Zunahme bedeutet gut, od. artig“. V tisku, t. j. *D* je priimek transskribiran kakor na *B*, t. j. Tzello. Ker ne morem glede etimologije imena ničesar gotovega trditi, ga pišem kakor Kopitar, le z izpremembo *tz* v *ts* po sedanji grafiki, vendar bi mogel govoriti naglas v grškem podpisu in v podpisu na *C* za sedanjo pisavo Tsel'o.

Grafika teksta priče na *A*, ki je lahko potekla iz lastne iniciative obeh bratov, da napišeta zaprošeni prevod, kakor moreta in znata, predstavlja neverjetno pestro sliko. Naslov je napisan z latinskimi črkami: Lükeit krije 15 (*ü* je povzeto iz nemške abecede). Na to pa slede uvodne besede in verza 11—12 z mešanimi nemškimi, grškimi in latinskimi črkami: *Ῥιςῆτι πρὸς κατὰ τευσιλ* (: *παραβολήν*;) *ἔ θά. Gn̄ gneri f̄iŋ̄ tré* djem, m' iriu *g' átá idá babait, tátā áμα μ̄σα ἀτ̄ά* itd. Vendar je zmisel te mešanice popolnoma jasen. Nemške črke je povzročil izraz za *š* = *f̄iŋ̄* (per virem inertiae v časih tudi še v sosednih besedah), latinske izraz za *n̄* = *gn*, *g* = *g* in *b* = *b* (grško *γ* in *β* je drugo), piščeva običajna grafika, katere je bil dodobra vajen, pa je bila na podlagi grških črk. K tej se po možnosti tudi vedno bolj vrača, tako da n. pr. v. 12 *babait, babaij, 17 babaij* piše od tu dalje že grški v. 20, 22, 27 *μπαμπάϊ*, 21 *μπαμπά* ali v. 17 *jána*, toda 26, 31 *γάννα* i. dr. Negrški se vseskozi piše le *š* s *f̄iŋ̄* (26 slučajev besed, pisanih ali samo z nemškimi, ali tudi mešano z grškimi črkami), *n̄* z *gn* (vseskozi *gn̄á, gneri, gnerij, gnéráŋ̄*) ter pronomen *ki* s *qui* (6 slučajev). Grafika s pomočjo grških črk se strinja s tedaj tudi sicer za albanščino rabljeno, n. pr. pri Kavalliotisu. Naj omenim le bolj tipične stvari. Od vokalov se izraža *ε* z *α* in *i* z *ι* ali *η*. Vokala *ü* brata Tselio ne poznata; v. 11 pišeta *di*, a v naslovu na *A* *krije* je očitvidno *ij* in ne morda *y*, kar kaže tudi dalje pisava v. 12 *babaij, 14 diuoij* i. pod. To potrjujejo tudi Kopitarjeve jezikovne pripombe l. c. str. 104. Za zveneče zapornike *g—d—b* se pišejo *γκ—ντ—μπ*; le za *vd* stoji dvakrat *βτ*: v. 17 *βτές* (prim. v cirilskem prepisu *C* *вдѣс*), 32 *βτέκσοα* proti 24 *βντέκσοα* (*C* *вдѣκρσ*). Za nezvenečo palatalno afrikato *k* se piše nanažno *κ* (21 slučajev); pri tem je sledeči vokal vezan z *ι* z navzgor obrnjenim polkrogom, n. pr. *κιά* (desetkrat), *κιέ* (štirikrat) itd. Le redko stoji dvojno *κ*, zlasti pred soglasnikom: 29 *κάκκικυ*, ib. *μικκτ*' (moglo bi biti tudi *mikt*, kakor je napisano na *B*), prim. še 27 *σπόκκνα*. Nezvenečemu *κ* odgovarja za zveneči palatal *g'* — *γκ* (štirikrat), pred

ι, ε in α stoji le γκ (slučajev 4 + 2 + 3). Tudi Kavalliotis piše κι, γκι poleg drugega (G. Meyer, Alb. Studien IV 6). Afrikata ts se zaznamuje s τζ: v. 16 τζιτζιβήνετῆ (B *τσιπιβήνετῆ*, C *τσιπιβήνετῆ*), 22 καπττζα (B—C *κπιῖμα*), 29 τζιμπ (B—C *κπι*, G. Meyer, Et. Wtb. 337 *tsjap*). Isto stoji kakor pri Kavalliotisu tudi za tš: 23, 27, 30 βιτζν¹ (B *βιμῆ*, C *βιμῆ*¹), v. 26 τζιάνῆ (B *μῆνῆ*, C *μῆνῆ*), kār je seveda deliti v tš *ianε*. V v. 31 τζντό za tš' dō (B—C tega nimata) je izgovarjati tš vsled asimilacije k d kot dž. V. 13 se piše isto ζῆν, le da je pri ζ v sredi še en zavitek več (B—C *μκδδ*). Turško dž nahajamo v v. 29 τζεβῆπ (B—C *μεβῆπ*). Za z je navadni izraz kakor pri Kavalliotisu ζ, le v svezi z m stoji tudi σ (skoro vseskozi tuje besede): v. 11 τμισιλ (B—C *μμεσιλ*), 15 χισμετ (B *χισμεῦ*, C *χισμεῦ*), 19 χισμεκῶραβετ proti 22 χιζμεκῶραβετ (B 19 *χισμεῆραβεῦ* — 22 *χισμεῆραβεῦ*, C 19 *χισμεῆραβεῦ* — 22 *χισμεῆραβεῦ*), 29 σικδῆ (B *σμδδ*, G *σμδδ*). Za j se piše običajno kakor pri Kavalliotisu γ ali γι, v diftongih pa ij, j ali i (i). Enkrat je v prepisu napačno χ: v. 14 γικῶγτι (B—C *ηῆκῶι*²). Ako stoji za l' pred vokalom λι, se veže ι s sledečim vokalom z navzgor obrnjenim polukrogom, n. pr. v. 28 λιῖτετῆ (B *λιῖτεῦ*, C *λιῖτεῦ*). Akcentni znak je na vokalih na A vseskozi le še akut. Enklitični besedni delci kakor člen, pronominalni odlomki in gotove partikule se pišejo skupaj s pripadajočo besedo.

Na B in C je tekst, kakor ga nudi A, prepisan z gotovimi popravki na podlagi cirilskih črk, in sicer tvori B prepis od A, C pa prepis od B. Cirilske črke so obogačene že z Vukovimi znaki h — ħ in ĩb (b B še ne pozna), razen tega sta privzeta grška znaka ϑ — δ, za i in m se pišeta latinski črki, a ε se izraža z ς. Pri akcentu se razlikuje med akutom in gravisom (srednjedolgim ali dolgim in kratkim vokalom), n. pr. na početku: Θᾶ ζῶμι κῶμι ῖμεσιλ.

Misliti tu na še le naknadno uvedbo gravisa na končnih zlogih, podobno grški in tudi cerkveno-slovanski grafiki, mislim ne gre; saj je Kopitar tudi Vuka navel na razlikovanje in odgovarjajoče zaznamovanje besednega naglasa. Prim. tudi razlikovanje med gravisom in akutom v macedonsko-rumunski slovnici M. Bojadžija, o kateri bo doli govor.

Vendar pa je vkljub tem skupnim črtam med B in C še vedno velika razlika v grafiki, in sicer v zaznamovanju diftongičnega i po vokalih in glasa j pred vokali, kar je delalo na B še precejšnje težavo, pa predstavlja zato tudi zelo pestro sliko. Med tem ko nastopa na C

¹ Pravilno *vitsn'* (gl. doli).

² Pravilno *g'ajti* (gl. doli).

po Vukovi grafiki že praviloma povsod *j* (le enkrat je ostalo v prepisu še v. 13 *инокѡ*), piše *B* za to pri diftongih po ruski grafiki *ѣ*, poleg tega pa v približno enaki številni rabi (tu in tam so s svinčnikom poprave v *ѣ*) neki poseben, grškemu digammatu podoben znak *ѣ*, ki je piscu lista *B* tudi sicer navadni izraz za *j*; le na početku besed in po konzonantih nahajamo še drug sistem pisave, kakor ga pozna ruska grafika, da se namreč *j*, oziroma predhodna soglasniška palatalizacija zaznamuje skupno z vokalnim znakom. Od takih znakov ruske abecede so vporabljeni na *B* *ѣ*, *я* in *ю*. Vporabljala je te znake po ruski seveda tudi predvukova srbska grafika. Le enkrat ima *B* v takem slučaju *j* (v. 17 *јанѣ* enako *C*), toda tako je napisano že na *A* (*σα gnérαζ јанѣ*). Isto besedo piše *B* še v. 26 *чянь* (*C* *чјань*) in 31 *ѣянь* (*C* *јань*). Ako je poleg v. 12 *ю* (*C* *jy*) na *B* in *C* v v. 17 *ѣю*, pri *D* *ѣю*, je to pomota, kakor kaže kontekst, ki zahteva tu *ju* in ki ga *A* tudi piše (*γῆς*). Prim. k temu v. 28 *ѣяшѣ*, *A* *γῆσθτα*. Pred *e* stoji *ѣ*: v. 22 *ѣѣни* (*C* *jěni*) in 31 *ѣѣ* (*C* *jě*). Po konzonantih pa imamo za *je* tudi *ѣ*, n. pr. v. 11 *ѣѣт* (*C* *djăt* s svinčniško popravo *djět*). V v. 22 *бieni* (*C* *bjěni*), 26 *ѣѣлмѣи* (*C* *djělměi*) in 29 *ѣѣи* (*C* *vjěi*) je izraz za *je* popravljen s svinčnikom v *ѣ*. Za *ja*—*ju* nahajamo po konzonantih: v. 21 *ѣѣм* proti 19 *ѣѣт* (*C* *cjăt*), 29 *ѣѣльнь* s svinčniško popravo le *я* (*C* *vjăl'ň*) in 31 *ѣѣль* s prečrtanim *ѣ* (*C* *djăl'ě*). Zvezo *je* po konzonantu imamo v. 15 *кулѣсѣ* (*C* *kulěs'ě*). Palatazirano *ь* na *C* piše *B* v. 20 *енгалѣси*, 28 *илѣиеш* in 29 *ѣѣльнь*; prim. še pri *k* v. 25 *уѣис* (*C* *uĥās*). Duktus cirilske pisave na *B* in *C* se zdi isti, dasi je *B* nekaj hitreje in ne tako pazljivo pisan, kakor končni prepis *C*. Vendar je pri natančnejšem pregledu najti v pisavi črk razlike, posebno bistveno pri *б*: ko je na *B* vrhnja polovica črke vsmerjena navzgor, tako da spominja na navadno grško *δ*, je na *C* zavita na desno in postavljena vzporedno poleg spodnje polovice, t. j. kroga. Ta neobičajni tip znaka je pač izmišljen, da se bolje loči od grškega *δ*. Za to govori pomota *C* v. 17 *ѣрб* s cirilskim *б* za pravilno *B* *ѣрδ* z grškim *δ*. Dasi bi bilo najnaravnejše pripisati cirilska prepisa Kopitarju, se vendar ne morem za to odločiti, pa je le morda mogoče, da sta ju pisala brata Tsellio, ali celo, kakor bomo videli, kdo drugi.

Prehod od grafike na *A* k grafiki na *B*—*C* tvorijo s svinčnikom napisani popravki na *A*, ki kažejo zlasti na nekih mestih cirilice dobro vajeno roko in ki pač ne izvirajo od pisca teksta. Taki popravki so: v. 11 *ѣѣт* za *bjem* (*B* *ѣѣт*), 12 dvojno cirilsko *б* nad obema *б* v *babait* 13 *чкѣдо* za *zdo* (*B* *чкѣдѣ*), toda 31 prečrtano *ѣдо* za *tzvto*, 14, 24, 32 *ки* za *qui* (*B* *ки*), 24 *-шьнь* za *-šynα* (*B* *-шьнь*), 26 *чiань* za *tzŷiánα*

(B *чрънѣ*), 32 -jъ za -γα. Neenaki so popravki pri *k—ġ*, vendar se pojavi že tu srbsko *h—h̄*: za *κῖ* stoji v. 12 *κῖ* (pač pomota), 13 *κῖ*, ib. pa tudi *h̄* (B le *h̄*), prim. še v. 27 *ἄποβρα* s pristavljenim *j* za *κ* (B *υῖδῆνῃ*); v. 14 *ἄρχοντ* je transskribirano najprej v *ugyñnũ* z latin-skimi črkami v prvi polovici, potem je to prečrtano in napisano *υῖδῆνῃ* (pomotoma z grškim τ), prim. 32 na *ἄρχοντ* napisano *gy* (B 14 *υῖδῆνῃ*, 32 *υῖδῆνῃ*), a tako tudi v C in D, razen prvega akcenta v D; prvo je za *ἡροξατο*, drugo za *εὐφρέθη* grškega teksta). Vidi se, da se je nad transskripcijo albanskega teksta razmišljalo ter se ni takoj prišlo k zaželenemu zaključku in končni odločitvi. To potrjuje tudi razmerje med B in C ter C in D.

Druge vrste popravki na A so naglasni znaki na vokalih, kjer jih je pisec pozabil postaviti (12 slučajev). Iz tega pač sledi, da je moral tudi Kopitar v osebнем razgovoru s piscem prevoda predelati zapis. Pri tem je Kopitar uvel tudi že razlikovanje med kratkimi in nekratkimi vokali s pomočjo gravisa in akuta, med tem ko pozna original le akut. To dokazujejo primeri s popravki kakor v. 13 *πρίσθι*, a 14 *πρίσθι*, 13 *ατῆ*, a 21 *κίελετ*, 14 *διούϊ*, a 24 *ἡσθῆτι* i pod. Zanimivo je, da je slišal v. 27 *ἡσθῆτι* s kratkim *i*. Dasi so na jugu kvantitete že precej zabrisane, vendar jih je v takih slučajih le še mogoče ločiti. Vdeležen je mogel biti pri tem redigiranju seveda tudi še kdo tretji, o katerem bo doli govor.

Neznačilni so popravki kakor vstavljanje ločilnega znaka, oziroma jote subscriptuma, prečrtanje spiritusnega znaka, pa tudi zamena gotovih posameznih črk. Od zadnjega je omeniti le popravke γ kot izraza za j v diftongih: štirikrat je napisano *ũ*, enkrat *i* in enkrat *igh* (v. 16 *doigh* za *ντόγ*, B *Δούϊ*, C in D *Δούϊ*). Slučaj z *i* je posebno poučen, ker je tako kot jedini tak primer mehanično prepisan na B: v. 27 -im za -γm v *εὐάγμ* (B *emáim* s svinčniškim popravkom v *emáũm*). Vidi se da j za j po načinu srbske grafike tedaj še ni bila odločena stvar. Mogoče, da je tako umeti tudi Kopitarjev NB ob str. v. 16, ki se nanaša najbrže na *χάγνα* (pač z j brez pike in ne z γ, ker ni na vrhu debelejšega zaključka, a spodaj ne ostrega konca), prim. B—C—D *χάη* za pravilno *hajnē*.

Poleg grafičnih popravkov nahajamo na A tudi izpremembe v tekstu in popravke, tičočse se jezika. Prevajalec priče je ponekod podal za gotove besede ali fraze grškega originala dvojen ali tudi po več sinonimnih prevodov, od katerih se je popravljaev odločil le za enega, drugo pa je prečrtal, pa se to pri poznejših prepisih tudi ni več vpoštevalo. Tako je prečrtano: v. 12 *βαρι τακοῖμ γκα μᾶλλ' ἰτίγ* poleg *ντά*

μαλλν' ἐτίγ za διείλεν αὐτοῖς τὸν βίον, ib. μάρη harab (morda s *f* na začetku) poleg πρίσχι za διεσκόπισεν, 19 κίχημ poleg τὰ θαρόνεμ za κληθῆναι, 21 μὲ θόνα in θαρήτεμ poleg κίχημ za κληθῆναι, 31 τζντό κίκαμ ἄσχι ἔτια poleg γκίθ' ἀτό κί κάμ γάνα τὰ τῆτα za πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἔστιν. V v. 11 je prečrtano poleg τεμῶλ v oklepajih stoječe grško (: παραβολήν:), a 13 (: ἀσέλθαν:) poleg σεχβέτ. Na začetku je prečrtano πρίσχι ποδ, pristavljeno pa je ζότι, a s številkami je naznačen besedni red, čemur odgovarjata prepisa B—C: Θα ζότι κωῶτ ἡεμζιλ. Na nekih mestih so izpremenjene besede ali fraze in (po Kopitarju?) s svinčnikom napisane druge: v. 13 *vilaēt* mesto *fíχat* in s svinčnikom nad tem napisanega ter tudi prečrtanega *κασαμπά* za *χώραν*, 21 s svinčnikom napisano in prečrtano *ἡαῖῶτ* poleg *μπαμπά* za *πάτερ* (prim. 18 vstavljeno *ἡαῖῶτ* za izpuščeno *πάτερ*), 29 *κῆτζ* poleg *τζγιάπ* za *ἔριφον*, 30 *m'orospi* poleg *μέ γγρά ὄσσι* za *μετὰ τῶν πορνῶν*, ib. *ἡο ἡερδ* poleg (?) *σδ φτοχ γκά τ' ἄρδσητα* za *ἦλθεν*. B sledi popravkom. Z morfološkega in fonetičnega vidika je popravljeno: v. 22 *νταρόνε* mesto *-one-* (B—C *δερσένι*), kjer je *-oe-* pač za *-ohe-* mesto *-one-*, grški *ἐνδύσατε*, 30 *μάλλν' ἰτ* za *μάλλ' ἐτίγ „σὸν τὸν βίον“* (B—C *μάλν' ἡῶ*); v. 24 *ἡενῶ* za *σγκαντ ἰβρέθη* (B *ἡενῶ*) pa je *le* v prepisih pomota (gl. doli).

B je tekstno natančen prepis od A, le da je grafika druga, kakor je bila gori opisana. O rabi naglasnih znakov je pisec že poučen ter se sam popravlja, n. pr. v. 32 *ziafēū*, A *ziazēt* V glasovno-fonetičnem oziru imamo tu in v poznejših prepisih na nekih mestih *o* za polne vokale v A (16 *zē* za A *γκά*, 24 *ιχῶδυρ* za A *ιχῶμυρα*, 28 *βρένῶ* za A *μροφντα*, 30 *εθέρ* za A *ἐθέρ*, 32 *ῶ* za A *πο*). V enem primeru ima narobe le B v. 22 *дорόeni* za A *νταρό(ν)ενι*, kar je očitna pomota, prim. še B—C—D v. 15 *εδρογῶ* za A *εδραγῶ*. Dvakrat stoji v B in v poznejših prepisih *h* za *γ* v A (v. 17 *ἡῶ* za A *γῶ* in 28 *ἡαῖῶτ* za A *γιάχστα*). V v. 22 *ἡῖῶ* (enako C—D) za A *gíχti* je gotovo dialektično drug izgovor za prvotno *gl* (prim. G. Weigand *gícht*). Tako je razlagati morda tudi v. 13 *ahē* (enako C—D) za A *atje*. Končno naj omenim še v. 32 *μηῆνδ* (enako C—D) za A *σγκαντ*. Marsikaj od tega je v prepisih, kakor bomo videli, le pomota.

Popravki s svinčnikom na B se tičejo interpunkcij, očitnih pomot pri prepisu, izpremembe znaka *f* v diftongih v *ū*, enkrat po konzontanu v *j*, v zvezi z *e* v *ō*, nadomestitve apostrofa s polnim vokalom (prim. tudi v. 31 *ἡῖθ αῖῶ* za *ἡῖθ αῖῶ*, narobe 20 *ἡῖῶ* za *ἡῖε*, 32 *βῖῶ* za *βῖῶ* in 12 *βῖε* za *βῖε*), pisave *od* za *ōū* ter v. 24 *ἡῆνδ* za *ἡῆῶ*. Morfološka izprememba je v. 29 *mikete* za *míkt*, tekstni pa v. 11 *dī* mesto *ūpē* (grški *δῶ*) ter v. 30 prečrtanje popravka na A: *ἡο ἡερδ*.

natiša, dasi je precej natančno posnet po *B—C*, ne moremo smatrati za pravilno, kritično izdajo prevoda priče o izgubljenem sinu po bratih Tsel'o. To pa je tem bolj obžalovati, ker je prevod dialektološki in leksikalno nedvomno zelo nanimiv in kot tak albanološki še do danes ne izžerpan (n. pr. po G. Meyerju i. dr.). Zato hočem tudi po prvotnem zapisu na *A* podati prevod v današnji transskripciji s pripombami, preje pa seveda dokazati resničnost moje gornje trditve.

Najbolj kričeč slučaj nam nudi v. 24, kjer je za grško *ἐδοῦθη* napisano na *A* *ἡκάντ*, t. j. po današnji transskripciji *ug'ent* ali po izgovoru končnega *nd* tudi *ug'ent*, torej popolnoma pravilna toška oblika 3. osebe pasivnega aorista. Ker pa se nahaja v toščini poleg *g'en* še starejše *g'en* (prim. G. Meyerja slovar), je beseda na *A* s svinčnikom prečrtana (prav za prav šele od § dalje), pa je nad njo napisano cirilsko *ҥенū* brez *y* spredaj, kar je prepisovalec na *B* kratko malo brez vsakega razmiselka prenesel (*B* *ҥенū*). Pri tem zadnjem je zopet s svinčnikom popravljeno *ū* v *o* in tako res beremo na *C—D* *ҥend*. Ista beseda *ἡκάντ ἐδοῦθη* stoji tudi na koncu priče v v. 32. Tu je popravljavec pripisal le *gy* nad *γκ*, na *B—C—D* pa je to transskribirano *unҥend*. Končno imamo isto albansko obliko *ἡκάντ* še v v. 14 v pomenu „znašel se je“. Popravljavec je transskribiral to najpreje z *ugyҥnū* z na polovico latinskimi in v drugi polovici cirilskimi črkami, na to pa je to prečrtal ter napisal že cirilski *уҥнū* (pomotoma z grškim *τ* mesto cirilski *ū*). Tako je pisec listov *B—C* tudi prepisal (*уҥнū*) in po njem Kopitar *uҥent*. — V istem verzu 24. stoji za *ἀπολωλώς* na *A* *ιχσμπσρα* (po pomoti brez jota subscriptum pod *a*), po današnji transskripciji *i humburε* (prim. pri G. Meyerju *humb-*). Na *B* je to prepisano po mehanični enačbi *μβ = b* z *ιχυбурε*, na *C* in *D* pa manjka še *i*. To krajnje mehanično prepisovanje se vidi pri isti besedi tudi v v. 32., kjer je za *A* *ιχσνυμπσρα* (zopet z *a* mesto *q*) na *B—C—D* *ιχнбура*. — Mehanično pojmovanje grafike lista *A*, kakor ga kaže zadnji primer, imamo še v več drugih podobnih slučajih. Tako se na n. pr. za predlog *A* *ντα*, t. j. *nde* piše na *B—C—D* *дѣ* (v. 13, 14, 15, 17 dvakrat, 22, 27), v v. 13 in 15 (druga slučaja) se je potem celo izpremenilo iz *B* *дѣ*, oziroma *d'* na *C—D* *do*, oziroma *da*. Prim. še v. 22 *A* *νταρόβει* *nderoeni*, *B—C—D* *дѣроени*; v. 27 *A* *ἀντάγ'* *andaj*, *B—C—D* *адáj*; v. 20 *A* *μπι* *mbi*, *B—C—D* *bi*, v. 16 *A* *γκόσεσθ* *ngoseš* (prim. pri G. Meyerju *ngos*, pri Weigandu *ngtj*), *B—C—D* *гóсеш* i. pod. V slučaju predloga *nga—ka* (prim. Meyerja, Weiganda, Pekmezija in Frašerija) imamo že v *A* enkrat v. 12 *g'* poleg *γκα* (v. 12, 16, 25). Najbrže bo to zmota v transskripciji in ne

dialektični izgovor ter bi dala pojasnilo za podobne transskripcije v *B—C*. — Jota subscriptum je kakor v $\chi\sigma\mu\pi\delta\epsilon\alpha$ izpuščen n. pr. še v 14 *A βαρφαρι varferi* in radi tega stoji vsled mehaničnega prepisovanja tudi na *B—C—D varfari*. Enako je v. 29 *A τα γκαζογ τε gēzōj*, *B—C—D ta gēzōj*. V v. 24 *A γκαζόνεσηα gēzonešne*, *B—C—D γαζόνεσηα* bi moglo biti *a* po substantivu *gas—gazi*, dasi je sicer navadno in tudi na *A* tako pisano *gēzōj* (v. 23, 29, 32). Narobe je v prepisih prezrt iota subscriptum v v. 25 *A ἄρατα arēte*, *B—C—D arēta*. — Pri stavljanju ali ne stavljanju znaka za redukcijski vokal je v prepisih sploh precej nenatančnosti. Prim. v. 28 *A μπρόντα brenda*, *B—C—D brōntē*, v. 16 *A γκά nga* ali *ga* (po *A* v. 12 *g'átá*), *B—C—D gē*, v. 30 *A θίρε θere*, *B—C—D θerē*, v. 32 *A πο πο*, *B—C—D pē*; narobe v. 32 *A τα, B ūtē, C—D te* in v. 12 *A βίγα vije*, *B vifē* s popravkom *e* mesto *ē*, zato *C—D vije*. K zadnjemu prim. še v. 20 *A γκέγα g'eje*, *B hēfē* s popravkom *ū* mesto *fē*, zato *C—D hēj*; v. 32 *A τα μαργα τε beje*, *B ūtē baŭtē* s prečrtanim *ē* in popravkom *ē* mesto *a*, zato *C—D tē bōj*. V v. 22 je *B δορόeni* s popravkom prvega *o* v *ē* za *A νταρόενι nderoeni* umljiva pisna pomota, ki se radi popravka ni nadaljevala (*C—D dōróeni*); pač pa se je nadaljevala v v. 15 za *A dragōi dregoi*, na *B—C—D drogoj* (prim. G. Meyer *dergoñ*, Weigand *dergoj* iz lat. *dirigere*). — Drugi kričeči primeri se tičejo transskripcije *γ* za *j*. V enem slučaju je sicer na *A* najbrže napisano *j* brez pike, ali tudi ta primer dokazuje isto: v. 16 *A τα χάινα ali χάιννα τε hajne*, a *B—C—D hātē*. Drugi gotovi primeri z $\gamma = j$ so: v. 14 *A γάιντι g'ajti*, a *B—C—D hājti*; v. 17 *A γίς ju*, a *B—C hū* (*D* pomotoma *hō*); v. 28 *A γλάστηα, a B—C—D hāutē*. To so nepravilnosti i s stališča albanskega jezika i na odgovarjajočih mestih vporabljene grafike. — Dialektološko razliko bi bilo mogoče pripisovati le slučajem kakor: v. 22 *A γίšt gišt*, *B—C—D hiut* (prim. pri G. Meyerju *g'ist—g'lišť*, pri Weigandu *gišt*); v. 29 *A μικκ' mikt* ali *mikt*, kakor je bral pisec lista *B mikū*, kar se je popravilo v *mikeūe* in tako popravljeno na *C—D* prepisalo; v. 13 *A atje* s popravkom *-ē*, *B—C—D ahē*. — V. 23, 27, 30 *A βίτση vitšn'* je transskribirano na *B—C—D* s *-c-* (prim. pri G. Meyerju *vitš'*, pri Weigandu *vitsh*). Transskripcija *B—C—D чкѣдѣ* za *A žbō tš' dō* kaže morda na asimilacijo afrikate iz nezveneče v zvenečo. Skupina prv. *-sm-* se tudi že na *A* v isti besedi piše enkrat *-sm-* in enkrat *-zm-* tako je tudi v prepisu na *B*, na *C* pa vseskozi *-zm-* (v. 15, 19, 22, 29). *D* ima v prvih dveh slučajih *sm* po *B*. V. 17 *A βρές* je pisec lista *B* najprej prepisal z grškim τ (*brēc*), to se je popravilo v cirilsko *đ* in tako je potem tudi ostalo na *C—D*. Čisto enako je v.

32 pri *A* ι βτέκσρα, v. 24 pa je pisec lista *A* že sam napisal ι βτέκσρα, t. j. *i vdekure*. — Posamezna nepravilna transskripcija vokala je v v. 16 *A* ασόψη *asoši*, a *B—C—D* *asoue*. Nepomembno in z različnim izgovorom je v zvezi v. 16 *A* τζιτζι-, *B* υιιι-, a *C—D* υειι- ter v. 22. *A* μπιενι, *B* *bieni* s popravkom *ie* v *ɛ*, a *C* *bjéni* radi *ɛ* (*D* ima *bieni* radi v v. 23 sledečega splošnega *bieni*). — V v. 21 *A* $\mu\pi\iota\omicron'$ $\acute{\iota}\tau$ se je smatral dolg apostrof za *ι*, pa se je prepisalo *B—C—D* *biri it*. V. 30 se je na *A* za $\mu\acute{\epsilon}$ γγρά ὄσπι popravilo *m' orospí*, kar se je na *B* zopet popravilo v *me orospí* in to je potem ostalo na *C—D*. — V. 30 *A* μάλλ' ἔτιγ se je popravilo v -*v' it-* in to je v prepisih *B—C—D* *máln' it*. Zadnje bi odgovarjalo grškemu σου τὸν βλον, toda po *A* v 13 μάλλ' ἔτιγ in v. 13 μάλλ' ἔτιγ je substantiv *mal'* ženskega spola (prim. pri Weigandu *mall* n. „Vermögen“, f. „Habe;“ pri G. Meyerju stoji m., a tudi na enem prečrtanem mestu v *A* γκα μάλλ' ἔτιγ). V isti v. 30 je za grško ὁ υἰός σου na *A* prevedeno παρ μπιρα ντάντ, kar se je po mehaničnem pojmovanju transskripcije prepisalo na *B—C—D* *per bire dánt*; to pa je nezmisel, pa je izhajati pač iz *per birén tent* za *per birne tent* ali *birin tent* (sicer toški acc. sing. še *bíre* enako *mal'* za *maté*). — Ravnotam v v. 30. je končno prepisovalec lista *B* prepisal z *A* popolnoma brezmiselno *p̄er p̄o h̄ep̄d bíre d̄eniū*, zato ker stoji na *A* svinčniški popravek *p̄o h̄ep̄d* ob strani vrste pred *μπιρα*, dasi je po spodaj začrtanem prvem popravku odgovarjajočega mesta popolnoma jasno, da spada tudi gornje *p̄o h̄ep̄d* na začetek spodnje vrste mesto tamošnje prečrtane fraze. To potrjuje tudi grški tekst z ἦλθεν πο μετὰ τῶν πορνῶν in pred ἔθυσας, enako *A* *m' orospí p̄o h̄ep̄d* ἔ θέρε.

Dejstvo, da predstavljajo cirilska prepisa *B—C* in Kopitarjev natis *D* ne le nekam suženjsko-mehanično transskripcijo originala *A*, temveč projavljajo neko brezčutnost in neznanje glede podrobnosti albanskega jezika, napravljaja zadevo cirilskega prepisa zagonetno. Kopitarjeva roka po vsej verjetnosti to ni bila (to mi zatrjujejo tudi poznavalci Kopitarjeve pisave v Ljubljani kakor prof. Prijatelj in bibliotekarja licealne knjižnice Glonar in Pirjevec), da bi pa se bila brata Tsel'o naučila razne cirilske grafike ter se pri tem tako zmedla, da bi bila izgubila čut za svojo materinščino, je zopet težko verjeti, vendar pa je takoj na *B* izvedeno Kopitarjevo spoznanje glede albanskih akcentnih kvantitet in kakor neki popravki negrafične vrste, n. pr. *ai* za *trè*, *mikete* za *míkt* i. dr. kažejo, se je prepis le z Albanci še dalje vsaj preresetaval. Prezreti tudi ni, da stoji na *B* in na *C* v podpisu od iste, ne Kopitarjeve roke ime bratov Tsel'o. Tedaj bi bilo

le tudi cirilska prepisa pripisovati bratoma (sta se li naučila že kaj cirilskega pisma od učitelja Dositeja?), nenatančnosti v prepisu pa bi bilo staviti na račun jima nenavadne in, kakor vse kaže, težko pojmljive cirilske grafike. Vendar pa je mogoča morda, kakor bomo videli, še druga razlaga.

Kar se tiče časa prevoda, smo tudi precej na nejasnem: vsaj meni sedaj ni mogoče nič natančnejšega določiti. Ako pa preotrimo razvitek v grafiki posameznih rokopisov in natisa od *A* do *D*, tedaj vidimo, da se na *A* v prvotnih popravkih (prim. *kj* za *k*, *gy* za *g*) Vukova grafika še ne rabi; na *B* imamo sicer že *h*—*h* in *h*, ali *h* in *f* še ni, pa se vporabljajo tako različni znaki rusko-srbske grafike kakor *h*, *ю*, *я*, *б*, *л* i. dr. in celo svojevrsten nov znak *ѣ*. *C* in *D* slonita že povsem na Vukovi reformi. Ker je G. M. Bojadži po Kopitarjevem sporočilu l. c. str. 103 posredoval pri prevodu, a Kopitar njegovo „macedonovlaško“ gramatiko (Dunaj, 1913) tudi omenja l. c. str. 65, tedaj bi pač na podlagi obeh momentov mogli zaključiti da spada prevod že v rano dobo nastajanja Vukove reforme. Razen tega pa se vriva misel, ali ni bil Bojadži vdeležen tudi kaj pri redigiranju in transskribiranju prevoda. Zato bi govorili neki podatki, ki so še v drugih ozirih zanimivi.

Prof. Prijatelj mi je dal Kopitarjevo računsko prilogo k še ne objavljenemu pismu baronu Cojzu iz l. 1815., na kateri stoji v zapisku o poslanih knjigah: „1 Bojadschi — 148 (namreč „f. Cm.“) — per chi lo vuole (sicer je ime, kateremu je knjiga namenjena, n. pr. „für Supan“). Vorrede grösstentheils von Kopitar“. Ta beležka se seveda ne more nanašati na M. G. Bojadžija „Kurzgefasste neugriechische Sprachlehre“ (Dunaj 1821), temveč le na njega gori imenovano „Romanische oder macedonowlachische Sprachlehre“ (Dunaj 1813). Ž njo pa se slabo strinja recenzija Bojadžijeve gramatike, ki je izšla v Wiener allgemeine Literaturzeitung (1814, str. 185—188) in ki jo je Miklošič priobčil v Kopitarjevih „Kleinere Schriften“ (str. 320—323). Toda že Jagić je pripomnil k nekemu mestu v pismu Dobrovskega Kopitarju iz l. 1814. (Pisma str. 371: „Bohadshi ist hier beygeschlossen. Deme aut adde pro libitu. Nolim tamen ut prorsus alia dicas“): „Vergl. Kopitars Kl. Schriften I 320—322, wo abermals die Arbeit Dobrowskys zwischen die Sachen K. gerathen ist“. Zato je Kopitarju pač odreči recenzijo, pripisati pa sodelovanje v uvodu k „macedonovlaški“ slovnici. To se med drugim tudi jasno spozna ravno na mestu, kjer se govori o načinu pisanja „vlaškega“ jezika (str. *ιγ*—*ιε*): „Ich habe das lateinische Alphabet zur Schreibung der wlachischen Sprache combinirt, wie es alle Töchter-

sprachen der lateinischen von jeher gethan. Das lateinische Alphabet ist wenigstens nicht mangelhafter, als das griechische für fremde Sprachen, und der Missbrauch desselben weniger auffallend (anstößig), eben weil er häufiger und gewöhnlicher ist. (Nämlich, es wird zur Schreibung aller Sprachen des gegenwärtigen Europa gemissbraucht. Die ausgiebigste Abhülfe wäre freylich nur von einer lateinischen Nachahmung des Verfahrens des heil. Kyrills, wenn man nähmlich die lateinischen Buchstaben: *a, b, v, g, d, e, z, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, f*, die auch bey uns entsprechende Laute finden, zum Grunde legte; für die übrigen *ѡ, ѣ, љ, њ, ѓ, ѣ* (ali za zadnja dva znaka morda tudi *ѵ, ѧ*?),¹ *ѧ* aber, *neue einfache Zeichen hinzu erfände*, oder aus dem kyrillischen Alphabete, allenfalls mit einiger Modifikation ihrer Gestalt, dazu entlehnte, zu erwarten. Alle andern Abhülfen und namentlich die Combinations-Methode (*zwey, drey* Zeichen zusammen für *einen* Laut) und selbst die neuversuchte, der Theorie der Buchstabenschrift weniger widersprechende, aber doch den Geschmack beleidigende blosse *Beschnörkelung* der lateinischen Buchstaben werden immer *gegründeten* Einwendungen ausgesetzt seyn. Das Beyspiel des ganzen Westeuropa, dessen gründliche Grammatiker alle über diese Methode zeufzen, sollte uns zur Warnung, nicht aber zur Entschuldigung oder gar zur Nachahmung dienen“.

V Wiener Jahrbücher (1829, str. 101—102) je Kopitar res tudi natisnil „macedonovlaški“ prevod iste priče o izgubljenem sinu z latinsko abecedo, pomnoženo s cirilskimi znaki (*ѡ, ѣ, љ, њ, ѧ* poleg *kj, ѓ, ѣ, љ, њ, s, x, ѧ*) ter seveda že po latinščini z *j* poleg *γ*. Pri tem je pri prevodu pripisano: „Ineditum, handschriftlich mitgetheilt von dem oben belobten Grammatiker M. Bojadschi“. Tega Bojadžijevega rokopisa žal ni bilo mogoče najti. Morda ga bo sreča mila drugikrat spravila na dan. Obžalovati je tudi, da ni dostopen kak drug Bojadžijev rokopis, ker bi se potem le morda dalo dognati, ali ni bil on pisec listov *B—C*. Verjetnosti za to ni namreč le v dejstvu, da je z ene strani Kopitarjeva roka i za cirilska prepisa i za latinsko-nemška podpisa imen bratov Tsel’o pač povsem izključena, z druge pa cirilski prepis po bratih Tsel’o zlasti še radi opisane brezčutnosti za albanski jezik težko umljiv, temveč tiči verjetnost tudi v tem, da je bila uporaba razne cirilske grafike posebno po Bojadžiju popolnoma mogoča. Že l. 1808. je M. Bojadži izdal „slaveno-srbsko“ knjižico, ki je z ozirom na v njej vporabljenno cirilsko grafiko zelo zanimiva in bi morda zasluzila pozornosti tudi L. Stojanovića na nekih odgovarjajočih mestih

¹ To mora odločiti romunski filolog. Verjetneje je drugo.

v knjigi o Vuku. Knjižica nosi naslov: *Оумнаѧ наставленїѧ ѡли ѡправо-
счителнаѧ ѡравила въ ѡползѧ Славено-сербске дѣчице съ Греческагѧ на
ѡпростѡй Славено-сербскѡй ѡзыкъ ѡреведена Мїхаиломѡ Болѡйїй, риторики
слышателемѡ въ Пештанской гѡмназиѡ. Въ Бѡдимѡ. Писмены крал:
Всеѡчилица Венгерскагѧ. 1808. О vsebini pravi pisec v uvodu: „ѡ
свойствѡ ѡзыка Сербскагѧ додао самѡ сходне ѡсловице кое ѡтверждаваю
реченїѧ Сѡисаителѧ нашегѧ Высокошченнагѧ Госѡодина Дарвара“. Та
Darvar je pač identičen z onim Darvarisom iz Klisure v Macedoniji,
ki je izdal l. 1806. na Dunaju grško gramatiko in o katerem govorim
v razpravi na str. 191. Sicer omenja Bojadži v knjižici še na str. 10—11
„poslovice“ Muškatirovičeve, na str. 15 in 19 Dositeja (piše *Доситѡей*)
ter na str. 18 Stojkovića. Ne brez zanimivosti je tudi še pripomnja
na str. 39: „Храбраго Чарѡиѧ ѡѡ Београдѡ ѡѡѡ чифѡтче“.*

Grafika v knjižici je običajna „slaveno-srbska“, vendar naj ome-
nim, da piše Bojadži svoje ime z *ѡ* in da rabi navadno *ѧ* poleg *тѡ*,
zadnje zlasti v pregovorih, ki so dodani na koncu; *ѧ* se izraža s *ѧ*
in *дѡ*, n. pr. str. 29, 36 *мѧю*, str. 56, 57 *тѡѧъ* proti 36 *тѡдѡинѡ* i. pod.
Лѡ, *ѧ* se zaznamujeta seveda z *лѡ*, *ѧѡ* ali pa mehkim vokalnim znakom
ѧ, *ю*, *ѡ* itd.

Bojadži je bil tedaj popolnoma vsposobljen, da je mogel napisati
cirilska prepisa *B—C* z dvema različnima cirilskima grafikama, ter je
to najbrže tudi res storil, kēr roka ni Kopitarjeva, brezčutnost za jezik
v novi grafiki proti *A* pa se ne strinja dobro z rojenima Albancema,
bratoma Tsel'о.¹ Pač pa je prvi zapis, original prevoda na *A*, najbrže
napisan od njih, ker je splošni duktus pisave odločno ne Kopitarjev,
a ravno tako tudi ne listov *B—C*. Da ni tudi *A* od Bojadžija, bi
govorila še albanska transskripcija v primeri z ono v macedo-vlaški
slovnici. Vsekako bi bilo vredno, da bi tudi rumunolog primerjal v to
svrhu rumunski tekst prevoda priče z albanskim prevodom in doda-
nimi popravki. Ti so na *A* pač od druge roke nego tekst in neki kakor
tudi pridodani NB gotovo od roke Kopitarjeve. Razen tega se more
zagotovo trditi še, da je grški podpis na *A* od druge roke nego
tekst, latinsko-nemški podpis na *B—C* pa od iste roke (najbrže tudi
tekst), toda od druge nego latinski duktus na *A*. Drugo bi bilo več
ali manj le ugibanje. Ali že tega je dosti, da se mora z ene strani
računati s tesnejšim in neposrednejšim sodelovanjem Bojadžijevim pri
Kopitarjevih znanstvenih delih, z druge pa je za natančnejše razbistrenje
vprašanja želeti odkritje kakega Bojadžijevega rokopisa in pretres
njegovega macedo-rumunskega prevoda priče. Glede Bojadžija naj

¹ Ali ne govori morda pisava v. 11 *C* d j ã m za *B* d ð m naravnost za pisca Romuna?

še omenim, da ga je odlikoval tudi Dobrovský, kakor priča med drugim n. pr. Kopitarjev ljubosumni vzklik v pismu na Dobrovskega z dne 15. marca 1828: „warum sollte immer ein Bojаръ der glückliche sein . . .“ (Pisma str. 491).

H koncu naj podam kritičen natis originala prevoda z lista *A* po današnji grafiki. Kakor sem že gori omenil, ni brez raznih zanimivih črt. Zanimivost njegovo poveča še to, da imamo ravno pričo o izgubljenem sinu ne le že večkrat prevedeno, temveč tudi v raznih prevodih v natisih dostopno. Tako n. pr. je paralelno ponatisnil G. Meyer v svoji gramatiki albanskega jezika (Lipsko 1888, str. 68—70) Kristoforidijev toški in geški prevod, a za njima je pridodal l. c. str. 70—71 isto v narečju kraja Spezzano Albanese v Kalabriji. Tudi Weigand podava prevod priče v elbasanskem narečju in v drugem prevodu nego je Kristoforidijev (Albanesische Grammatik, str. 76—77). Dva zopet druga prevoda omenja že Kopitar l. c. 103 po pariškem Journal Asiatique VII, str. 205. Da je l. 1827 že celo Novo sv. pismo izšlo na Korfuju, je izvedel Kopitar šele o priliki pisanja pripomb k prevodu bratov Tsel'o (Jahrbücher der Literatur 1829, str. 106).

Sledeči natis prevoda priče je natančna transskripcija popravljenega originala prevoda z lista *A*, le interpunkcije so postavljene po zmislu, a naglasni znaki so kot ne posebno potrebni izpuščeni (kvantiteta se na *A* ne razlikuje, na *B—C—D* pa razlikovanje ni vedno enako). Drugo, še omembe vredno stoji v pripomnjah, mnogo se je seveda moralo navajati in obravnavati že gori. S tem pa je vobče načrtana tudi analiza in karakteristika jezika prevoda.

Luk. XV 11—32.¹

11. *Θα zoti ketε temzil: N'ε ηeri kiš di djem. 12. M' i riu ng' ata i θa babait: Tate, ame mua ats, k'ε do te me vije nga mati it. Babai ju dau matn' e tij. 13. Pas pake ditet m' i riu bir si bejodi, ts' do ke kiš, ško i fort merguare nde ηε vilaet, atje ke priši giθε ma' e tij, fon nde*

¹ Naslov se glasi na *A*: *Lukeit krije 15*. Kratice v nadaljnem pomenijo: M. — G. Meyer, W. — Weigand, Kav. — Kavalliotis, P. — Pekmezi, F. — Frašeri.

V. 11. Uvodne besede so bile prvotno: *Krišti pru ketε temzil* (παροβολήν:) *e θa*. — Mesto *di* po grškem *ὄνο* v *B—C—D* stoji na *A* pomotoma *tre*. Na *B* je to še prepisano ali potem popravljeno v *di*.

12. Na *A* stoji *g'átá*, sicer *γαα*, pa bo to najbrže zmota v transskripciji (gl. gori). — *ame* za *ap me*? — *Poleg dau matn' e tij* je načrtano *beri taksim nga ma' i tij*.

13. *K bejodi* prim. Kav. *bel'ed*, M. *mbejeθ* pod *mbleθ*. — *Ts' do* bi bilo morda bolje transskribirati *dž do*, pač pa ostane v. 26 *č jane*. — Mesto *vilaet* stoji v originalu prvotno *fšati*. Nad tem pa je s svinčnikom napisano in zopet prečrtano *kasaba* (prim. M. in W.).

sehvet. 14. E si i priš ka *gíðe*, *gájtí*, *ké ki fšati duroi nés uri te maðe*, kur ai ug'end nde fort varferi. 15. Hiri ahiere nde hizmet nés seherliut se fšatit, ké ki e dregoi nd' arat' e tij, te kulosje defate. 16. Doi, te ngoseš nga tsitsibunets, ké ipne defavet, te hajne, po atij neri se jip asoší. 17. Si erð nde vetshe te tij, ða: Sa nerez jane nde hake te babai im, ké kans buke me teper se ju duhete, e u vdes urise. 18. Hajd, te škoj, dua te vete, te g'ej tatene, e ti ðom: Tats, ukaterova prej kietit ede prej ti, 19. s' jam i zoti, te ðefonem bir it; be me si nés t' hizmekaravet. 20. Ungre, škoí, erð, te g'eje tatene. Merguaret e pa babai, i mori šefket zemera, škoí, i ra mbi kafe, e ngal'asi e e puði. 21. E i biri i ða: Baba, ukaterova prej kietit ede prej ti e s' jam i zoti, te kuhem bir' it. 22. Ahiere ða babai hizmekaravet, bieni fobat' e bukurá, nderoeni, vuni unazene nde gišt e jepni keputsa. 23. Bieni vitšn' e maim e ðerni e, te hame e te gezionemi, 24. se bir im ki i vdekure ké 'e ung'at, i humburé ké e ug'end. E keštu zuné, te gazonesne. 25. I bir i tij i maði ukas štepise, kur erð nga arete,

14. Ka je tu morda predlog, ki se sicer piše *g'* in *γα* (gl. prip. k v. 12 in 28). — K *uri* prim. W. *ú-ja* in M. *urē*. — O *ug'end* in *varferi* na A gl. gori.

15. Pri *ahiere* je naglasni znak v originalu na *i* (enako v v. 22). Prim. M. *ahere*, *ahjere*, W. *athere*. — K *hizmet* prim. W. *hyzmet* in gori. *Hiri nde hizmet* za *ἐκολληθη*. — *Seherliut* za *πολιτης*. — K *dregoi* prim. gori.

16. A *συλπ* je pač transskribirati *se jip*, gr. *οὐδεις ἐδιδον αυτῷ*. Prim. v. 22 *jepni*.

17. O A *βτές vdes* gl. gori.

18. *Tate* je s svinčnikom vstavljeno. — Pri *k'ietit* stoji naglas na *i* (enako v v. 21). Prim. P. str. 254 *k'ietí*, M. *k'iet* — *k'et*.

19. K *ðefonem* prim. M. *ðefas*, aor. *ðiða* (gl. v. 26 *ðiði*), W. *thërres*. — Poleg *te ðefonem κληθηραι* je s svinčnikom prečrtano *k'uhem*, ki je za isto grško besedo puščeno v v. 21, med tem ko sta tam prečrtana izraza *te me ðone* in *ðefitem*. — A *μάμα πολησόν με* pač ni mogoče drugače transskribirati nego *be me*. — K *t' hizmek'aravet τῶν μισθῶν* (prim. v. 15 *hizmet*) gl. v. 22 *hizmek'aravet τὸς δοῦλους*. Zadnja pluralna oblika je običajnejša, ali tudi prva ni nemogoča, dasi ni izključeno, da je pri njej na A izpuščen jota subscriptum za *ε* (prim. P. str. 89).

20. K *ngal'ási* (jaz delim e *ngal'asi*) navaja Kopitar str. 105 gr. *ἀγκαλιῶω*; Papé navaja *ἀγκαλιζομαι* „objamem“. Proti grškemu originalu je v tem neki plus: *ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ κατεφλησεν αὐτόν*.

21. Nad *baba* je s svinčnikom napisano in zopet prečrtano *ἡαῦῦ*. — K *k'uhem* prim. W. *kjuhem* sub *kjaj* in M. *guañ*, *k'uañ*.

22. Tu in v sledeči vrsti stoji v *bieni* naglas na *i*. — V A *ναρῶνευ* je prečrtano srednje *v*; to pač predpolaga onemenje *h* mesto *n* v pasivu. — O *gišt* gl. gori.

24. Nad *gazonesne* je naglas na *o* in s svinčnikom napisano *ιωηη*. O *a* v besedi gl. gori.

25. K *dég'oi* prim. M. *dig'oí* in W. *ndegjoj*.

deg'oi kenge de vate. 26. *Θiri ñe djelmet e e preti, ts' jane keto.* 27. *E ai i ða: Velai it ukðie nde štëpi e andaj e ðeri babai vitšn' e maim, se upok' ne štendoše.* 28. *Muar ka ki ñe inat, ke zduaj, te hin brenda. Tat' i tij dol jašte e i l'uteš.* 29. *E ki per dzevap i ða tatit: Skua ne kaše vjet, ke te punoj, pa kuše kðiere fjal'ens ite; mua s' me de kuše ñe kets, te gezoj me mikt e mi; 30. ma per biren tent, ke hangri g'iðs matn' etij m' orospì, (po k erð), e ðere ti vitšn' e maim.* 31. *O djal's, i ða tat' i tij, ti je kurdo me mua (e) g'ið' ato, ke kam, jane te tute; 32. po duheš, te beje ñe ziafet, te gezonešm, se ki velai it ke i vdekure e ung'ał, ke i humbure e ug'end.*

Ljubljana.

R. Nahtigal.

26. *Djelmet za djelmvet.*

27. K *upok'* prim. M. 2) *pjek* „berühren, begegnen“ in W. 2) *pjek* „treffen, begegnen“. — A *σέ βρόμα* ἰσχυρότερον δι θυγαλιντα αὐτὸν ἀπέλαβεν je pač. deliti se *upok'* ne štendoše in v ne videti predlog poleg *nde* (prim. P. str. 66 in 262 ter F. str. 131, ki stavlja na prvo mesto *ne*, *nde* pa v oklepaja).

28. V *muar ka ki ñe inat* ὡφελσθη δέ je pod *ka* težko razumeti predlog. Ali tiči v besedi kakšna veza z *de*? Tedaj bi bilo tudi v v. 14 *si i priš ka g'iðe ðapa-vhšavtos de avtoũ pánta* nahajati to isto.

29. A *σξανα κάκκω βγét* ἰδὸν τὸσαῦτα ἔτη je menda deliti *skua ne kak'e vjet* (prim. gori v. 27 *upok'* ne štendoše). Prvo je nedvomno v zvezi z M. *σικὸν* „sehe nach etwas aus, passe auf“, W. *shikoj* „schauen, blicken, nachsehen“. O drugi besedi pa ne morem drugega reči nego k v. 27, dasi mi ta razlaga ne tu ne tam ne prija posebno. — A *μαδέ* je pač *s' me de*, prim. *ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας*. — Mesto svinčniškega popravka *kets* je zapisano v originalu *τζυκπ tsjap*, prim. M. *sk'ap*, *geški tsap*, *tsjap*. Beseda je Meyerju prvotno albanska in *sk'ap* iz *tsjap*. W. *sl'jap*, sev.-geš. *tsap*. O *kets* prim. M. — A *μικτ'* je bral pisec lista B *mikt*, s popravkom pa je prešlo v C—D *mikete*. Po grafiki na A bi bilo povsem mogoče brati tudi *mikt* (prim. P. str. 90).

30. A *πάρο μπλόα ντάντ δ υίος σου* je umeti najbrže *per biren tent* (gl. gori). — Prvotno *mał' e tij* je s svinčnikom popravljeno v *matn' it*. K temu prim. v. 12 13 in gori. — M' *orospì* je svinčniški popravek za A *μέ γγοά ἔδσπλ me gra ruspi μετά τῶν πορνῶν*. V grščini sledi na to ἦλθεν, na A *σθ φτοχ γκα τ' ἀρδσητα su ftoh nga t' arðurite*, to pa je prečrtano in mesto tega ob strani s švinčnikom napisano *ño hêrd po kerd*.

31. Veznik (e) v oklepajih, gr. *kal* je pač izostalo, stojita pa namesto tega dva znaka, ki moreta biti le spiritus lenis in akut. To bi moglo govoriti za to, da je tudi že A prepis nekega enakega prvega koncepta. — Po zadnji besedi verza je prečrtan drug prevod konca stavka: *č' do (τζυτό), k'e kam, ešt i tia*.

32. Prvi del verza *do se* je prevod gr. *εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει*, pa pozornost obrača nase *te beje*.

Белешке:

- C. Marinesco, Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg. (B. Ђорђевић.) — M. S. Stavrou, Études sur l'Albanie. (X. Б.) — Ilirski tragovi u italskom. (H. B.) — P. Kretschmer, Messapische Göttinnen. (X. Б.) — Bruno Guyon, Balcanica. (X. Б.) — О тајним језицима. (X. Б.) — Novije trakofrigiske jezičke studije. (H. B.) — N. Zupanić, Tragom za Pelazgima. (X. Б.) 162

Хроника:

- Семинар за арбанаску филологију 167

- Lične vesti** 167

Рукописи се шаљу проф. **Х. Барићу**, Београд, Универзитет, Семинар за арбанаску филологију.

„Архив“ ће излазити за сада два пут годишње у свескама од 8–10 табака.

Годишња је претплата 50 динара за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, а за иностранство 50 фр. франака.

Претплата се шаље проф. **Т. Р. Ђорђевићу**, Београд, Универзитет, Етнолошки Семинар.

OHK - Slovenistika in slavistika

Br

NAHTIGAL R.

Luk. XV

II 623 1

81'25:27=811.18

37000205958

COBISS ◉

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

ШТАМПАЛА УЧИТЕЉСКА ТИСКАРА У ЛЈУБЉАНИ.
